

מגילת אנטיוכוס

עם הערות וביאורים
"שיח יצחק"
ממרחן הגר"ח קניבסקי שליט"א

נכתב ע"י
יצחק בלאאמו"ר מרדכי שליט"א אוהב ציון
כסלו תשע"ט, עיה"ק ירושלים תובב"א

לזכות

דן בן חנה

הצלחה, שמירה, נחת

יו"ל ע"י

מכון שערי ציון

ת.ד. 5397

עיה"ק ירושלים תובב"א

k0527654405@gmail.com

©

כל הזכויות שמורות

הקדמה

אודה ה' מאד בפי ובתוך רבים אהללנו ואילו פינו מלא שירה כים אין אנחנו מספיקים להודות על שזיכני הקב"ה להגיע הלום ולא פסק חסדו מאיתנו על כל צעד ושעל ובפרט שזיכני כבר שנים רבות להתאבק בעפר רגליו של מורנו ורבנו עט"ר שר התורה שבדורנו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ולשתות מימי תורתו תמידין כסדרן ויה"ר שנוכה לזה עוד רבות בשנים אכ"ר.

והנה לפני ד' שנים (בשנת תשע"ה) נתבקשתי ע"י מרן שליט"א לברר עניינה של מגילה זו "מגילת אנטיוכוס" ולהביא לפניו שאלות בענין מגילה זו, וזכיתי שענה על כל מה שנשאל ובשנה זו נתעוררתי לסדר הדברים ולהוסיף בהם מראי מקומות מה שידי מגעת.

הנה מגילה זו יסודתה בהררי קדם והובאה כבר ברבותינו הראשונים, ועיין בספר מאי חנוכה ובספר ממלכת כהנים שהביאו רשימה ארוכה במבוא של ספריהם מרבותינו הראשונים והאחרונים שהזכירו מגילה זו.

בריש המגילה הדפסנו את ההקדמה שכתב הרס"ג למגילה זו ואשר הוא כתבה בשפה הערבית ותורגמה על ידי הר"י קפאח ואף הוסיף בה הערות וציונים ונדפסה בריש ספר ממלכת כהנים עם ההערות.

כמו כן יש למגילה זו כמה וכמה נוסחאות ולא הבאנו כאן אלא נוסח אחד ופעמים שבההערות ובציונים הבאנו שיש נוסחא אחרת.

יה"ר שנוכה שכשם שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם כן יעשה לנו בזמן הזה ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו וזרע זרענו עד עולם אכ"ר.

יצחק בלאאמו"ר מרדכי שליט"א אוהב ציון

הקדמת הרס"ג למגילת אנטיוכוס

אמר סעדיה בן יוסף ראש הישיבה ז"ל אחד שסיים פירוש מגילת אסתר ראיתי לספח לפרשה הזו אשר היתה בימי הפרסים והיה המזפקד על מילוט האומה ממה שאידע לה באותו הזמן מדרכי ואסתר הפרשה אשר היתה בימי היוונים והיה המזפקד על מילוט האומה ממה שאידע לה בני לוי והסיבה אשר בגללה השתדלתי בקביעתה היא שאני ראיתי רבים מן האומה מזודים בה ואינם נותנים לב על אמיתת סיפורה היאך היה והסיבה לכך עד שמקצתם מבחישים אותה.

וכאשר עמדתי על אמיתת הדבר היאך היתה הסיבה במה שאידע כפי שקבלוהו האבות אשר אחדיהם אנו נוהים כי הם קבלוהו קבלה רצופה והוא שהנבואה לא היתה שורה באותו הזמן, אלא שאני הסבותי לבי אל ספרי הנבואה וחפשתי בהם והתבוננתי בעיון האם אמצא ליוונים זכר מלחמה שיש להם בה זכרון והאם אמצא לבני לוי נצחון שבישר בו אחד הנביאים על האויב ומצאתי שני הדברים גם יחד שכבר קדמו הנביאים לדבר בשני הענינים הללו... מה שקבעוהו הראשונים בספרם המקובל וראיתי כי המטרות מקבילות והענינים תואמים לפיכך חייבני הדבר הזה לספחה כספר ואקבע אמיתתה למתענינים שלא יחדלו

מלספרה והוכחה נגד הדוחים אותה ומסרבים לקבלה ואיעזר בה' ואקדש שמו לפני כל פעולה ובזכרו אמשיך ואומד תחלה.

מצאתי ראשונה משה רבנו עליו השלום הבטיח לבני לוי כי ה' עתיד להנחילם נצחון על אויביהם ויהיה להם בכך כיבוש גלוי כאמרו (דברים ל"ג י"א) "ברך ה' חילו" וגו' ותרגמוזו אלקים ברך את צבאותיו ורצה פועל ידיו ומחץ מתני מתקוממיו ושונאיו לבלתי יקומו וכאשר הושג לי דבר ה' אשר נאמר על ידי משה שיהיו לבני לוי קמים ומשנאים ושה' ימחץ מתניהם הכוונה בכך שהוא יכניעם לפניהם וישמידם חקדתי בכל המאורעות הכתובים והמקובלים ובדקתי אם אמצא בהם מאורע שבני לוי נלחמו באיזו מלחמה או כיבשו כיבוש ולא מצאתי כי אם מה שהיה בשלטון היוונים לפי שמקובל באומה כי חמשה אנשים מהם נקראים בני מתתיה המכונה חשמונאי נלחמו במלך ממלכיהם שהיה נקרא אנטיוכוס ונצחוהו והכניעוהו ועמדה המלכות בידם מאתים ושש שנים אז ידעתי כי זהו אשר קדם בדברי משה וחיזק את זה אצלי מאמד משה "מחץ מתנים קמיו" מכלל כל האברים.

זהו שאני מצאתי מלכות יון משולה באותו האבר לפי שנבוכדנצר דאה ארבע הממלכות בצורת גוף אחד והיה הנמשל בראש שבו הוא יצוק מזהב והיא מלכות בבל והוא דבר הנביא (דניאל ב' ל"ב) "הוא צלמא ראשה די דהב טב" ואחד כן אמר לו הנביא (שם ב' ל"ח) "אנת הוא ראשה די דהבא" והיה הנמשל ממנו לחזה ולזרועות שני יצוקים

מכסף מלכות פרס והוא אמרו (שם ב' ל"ב) "חדוהי ודרעוהי די כסף" ואמר לו דניאל (שם ב' ל"ט) "ובתוך תקום מלכו אחרי ארע מנך" והיה הנמשל ממנו לבטן ולירכים שני הניתכים מן הנחשת מלכות היוונים כאמרו (שם) "ומלכו תליתאה אחרי די נחשא די תשלט בכל ארעא" ואקצר במקום זה מלהזכיר הממלכה הרביעית לפי שאין במאמר זה צורך המכריח לכך, בכל... ידועים טעמי הדימוים האלה השונים בשלש הממלכות הללו גם כן ואסב נקודת הדיבור על היוונים ואומר מכיון שנמשלו בבטן הדי מכאן בלי ספק שכבר נמשלו במתנים הנקראים מתנים קמיו היוונים דוקא והנה מה שנשא את המשל למושה במתנים שהם באחודים ובדברי דניאל בבטן שהוא מן הפנים הנה זה מדקדוקי העיון הזה וענפיו ואין לו מקום במאמר זה אלא בספר דניאל... שיכלול באור היסודות והענפים...

ומצאתי מן הנביאים יואל בן פתואל כבד הודיע על התגרות ממלכה זו בבני ישראל והם היוונים בשתוף עם עם אחר ושה' יגמלם על דוע פעלם ומעשיהם, וענין דבריו במה שאמר לאנשי צוד (יואל ד' ו') "ובני יהודה ובני ירושלים מכרתם לבני היוונים למען הרחיקם מעל גבולם" הרי להדיא הזכיר את יון ודיחקו ארצם לפי שהיתה ארץ "אפרנגה" ואחד כך הבטיח שהוא יעודר את האומה עליהם והוא אמרו (יואל ד' ז'), הנני מעידם מן המקום אשר מכרתם אותם שמה" וגו' ושיעשה שהיוונים הם הנמכרים בידי האומה והוא אמרו (שם ד' ה') "ומכרתי את בניכם ואת בנותיכם ביד בני יהודה ומכרום לשבאים" וגו' ועם הדיוק

אני אומר ומה מקום הקבלת המכירה לבני יון למכירה לבני שבא ואומר לפי שכל שבט מהם רביעי לאב מאבות העמים ושרשיהם שנזכרו בתורה והוא שיון הוא הרביעי מיפת והוא אמרו (בראשית י' ב') "בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון" ושבא הוא מן בני רעמה כאמרו (שם י' ז') "ובני כוש סבא וחזילה וסבתא ורעמה"... סוף הפסוק ששבא היה בן רעמה לפי שיש לנו שלש אומות נקראת כל אחת עוץ ומחוק את זה שבני יהודה המדובר בהם בפירוש הוא השבט הרביעי מבני ישראל.

ועוד מצאתי זכריה בן ברכיה אחדיו שבאר פרשת היוונים יותר ממנו, והוא אמרו (זכריה ט' י"ג) "כי דרכתי לי יהודה קשת מלאתי אפרים ועודדתי בניך ציון על בניך יון ושמתיך כחרב גבור" תרגומו שהוא אומר בשם ה' אני כבר אמצתי את יהודה בקשת דרוכה וכן אמצתי לי אפרים ועודדתי בניך ציון על בניך יון והנה שמתיך כחרב גבור והנה זה דבר מפורש כי מלחמה תהיה לישראל עם בני יון ויתגברו עליהם, ובאותו הלשון שאמר יואל הנני מעידם אמר זכריה ועודדתי אלא שיואל לפי שהיה המאודע רחוק ממנו כמה דורות כמו שמשוה כאשר היתה רחוקה ממנו יותר אמרה ברמוז אלא שזכריה... מודא ממנה אמרה בפירוש... כי ה'... לארץ מחמת התחברותה שלא במזבח כלומר הארץ ה... המיושרת בראשו ואינה נראית לכל בני אדם אבל אלו השמונה אשר במדומי קידותיו הגלויים המיוחדים בו.

וכיון שכבר בארתי את הענינים הללו ראוי שאביא לשון הפסוק ואומר אמר הנביא עליהם... אלהי הצבאות... ויגן

עליהם וכאשר... אויביהם דרך משל יעדמו אבני קלע
ויעמידום וכאשר... דרך משל יהמו ביין משמחה...
כשעוד... וכשעוד זויות המזבח (עי' זכריה ט' ט"ז) ואחר
כך הודיע שהם כהנים ושהוא קראם יהודה מפני שהיו גרים
בארץ יהודה לפיכך אמר (שם ט' ט"ז) "והושיעם ה'
אלהיהם ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססת על
אדמתו" ענינו ויושיעם ה' אלהיהם בעת ההוא כשאר המוני
אומתו... כאלו נזר כל העולם על ארצו וענין כצאן עמו
כיתר הסבות אשר לא ישאר מהם כי אם מושיע לישראל
או מושיעים מידי האויבים וענין נזר אותם המרגליות
שמתקשטים בהם הכהנים כדבר ה' (שמות כ"ח ב')
"והאבנים תהיין על שמות בני ישראל" ואמר עוד "ולקחת
את אבני השהם" ונגזר מתנוססות מן נס שהוא הדגל.

ולפי שהיתה פרשת בני השמונאי אחד פרשת מרדכי
ואסתר אחרי קי"ח שנה כפי שמתבאר בספרי עליה
הוצרכתי לקבוע אותה אחריה וראיתי לפסקה ולהטעימה
ולסמנה כדי שיהא העיון בה מושלם.

מגילת אנטיוכוס^א

ויהי בימי אנטיוכס מלך יון, מלך גדול וחזק היה, וחסון בממשלתו, וכל המלכים נשמעים אליו. והוא כבש מדינות רבות, ומלכים חזקים אסד, והישם טירותם, והיכליהם שרף באש, וגבוריהם בכבלים כבל.

מימי אלכסנדרוס המלך לא קם מלך כמוהו בכל עבר הנהד. והוא בנה עיר גדולה על חוף הים להיות לו לבית מלכות, ויקרא לה מדינת אנטוכיא על שמו. וגם בגרים משנהו בנה לו עיר אחרת למולה, ויקרא לה עיר בגרים על שמו, וכן שמוהן עד היום הזה.

❖ שיח יצחק ❖

א. שאלה. קצ"ב אמאי קראו שם מגילה זו ע"ש הרשע אנטיוכוס, ולא קראו בשם צדיקים דומיא דמגילת אסתר.

תשובה: א. למה קראו פרשת צלק. ב. לא ידוע מי קראה כך. (יש לציין שבחלק מן המגילות הקדומות נקרא שם מגילה זו בשם מגילת חשמונאי אך מקובל יותר לקוראה בשם מגילת אנטיוכוס.

ובדליות יחזקאל להגר"י סרנא זצ"ל עמד בשאלה זו וכתב דנראה הטעם שחששו שאם תהיה המגילה סיפור על ישועת ישראל ישראל ישראל שלטונות העכו"ם ויחרימוה, אבל אם תהיה ע"ש אנטיוכוס אע"פ שהסיפור הוא על ישועת ישראל יחשבו שזה כבוד לאנטיוכוס וישאירוה, ותשאר לנו המגילה היקרה הזו וקדמונינו כיווננו יפה, משא"כ במגילת אסתר קראוה ע"ש אסתר מפני שאז היה כבודם של ישראל גדול בעיני אחשורוש ולא היה להם לחשוש כלום עייש"ד.

בשנת שלש ועשרים שנים למלכו, היא שנת שלש
 עשרה ומאתים שנים לבנין בית האלהים הזה, שם פניו
 לעלות לירושלים. ויען ויאמר לשדיו, הלא ידעתם, כי
 עם היהודים אשר בנינו. לאלהינו אינם עובדים,
 וחוקינו אינם עושים, ומשפטי המלך עוזבים לעשות
 משפטיהם. וגם הם מקוים ליום שברזן המלכים
 והממשלות, ואומרים 'מתני ימלוך עלינו מלכנו,
 ונשלוט בים וביבשה, וכל העולם ימסר בידינו'. אין
 גדולת המלכות להניח את אלה על פני האדמה. עתה
 בואו ונעלה עליהם, ונשבית מהם הברית הכרותה
 עליהם, שבת וחודש ומילה. וייטב הדבר בעיני שדיו
 ובעיני כל צבאותיו.

❁ שיח יצחק ❁

ובעיקר מש"כ לן מרן שליט"א למה קראו פרשת בלק עיין בזה בספר פרדס
 יוסף שהביא בשם ספר ברכת אברהם ליישב ע"פ הא דאיתא בגמ' סוטה דף
 מ"ז ע"א שלבלק היה זכות שהקריב מ"ב קרבנות להקב"ה ולכן יצאה ממנו
 רות שיצא ממנה דוד המלך ולכן שפיר נקראת הפרשה על שמו עייש"ד וע"ע
 בספר ליקוטי יהודה בשם הבית ישראל).

ב. שאלה. מלשון המגילה משמע ששבת וראש חודש ומילה נקראים ברית,
 והנה מצינו ששבת איקרי ברית דכתיב "ושמרו בני" את השבת לדורותם ברית
 עולם" (שמות ל"א, ט"ז) וגבי מילה כתיב (בראשית י"ז, י') "זאת בריתי אשר
 תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריו" וגו', מיהו גבי ר"ח לא מצינו דאיקרי
 ברית.

תשובה. א. ר"ח איקדש למועד כדכתיב חדשיכם ומועדיכם שנה נפשי. ב. וצראשי
 חדשיכם ומועדיכם, הוקשו. (בפי' מהר"י ונה למגילה (מגדולי חכמי תימן) כתב
 וז"ל "שבת חודש ומילה, שהם עיקר המצוות כי יו"ט בכלל ראש חודש שנה
 (במדבר י' י') "ובמועדיכם ובראשי חודשיכם" עכ"ל. ובפי' מאי חנוכה (להגר"י

באותה שעה קם אנטיוכוס המלך, וישלח את ניקנור משנהו, בצבא גדול ועם רב. ויבא לעיר ירושלים. הדג בה הדג רב, ויטע פסל בבית המקדשי. במקום, אשר אמר אלהי ישראל לעבדיו הנביאים, 'שם אשרה שכינתי לעולם', באותו זמן שחטו הזיר וישאו מדמו לעזרת הקודש.

וכאשר שמע יוחנן בן מתתיה, צד לו מאד, וימלא דגו וחימה, ודמות פניו נשתנה, ויחשב בליבו מה לעשות על זה.

❖ שיח יצחק ❖

רצאבי שליט"א) כתב דפי "חודש" י"מ שהכונה לבטל קדוש החודש שהיה נעשה אז ע"י ב"ד, וי"מ לפי שבזמן בית המקדש שהקריבו מוסף ר"ח היתה תקנה שלא לעסוק במלאכה כדי שיתקבצו ללמוד תורה, וי"מ שהכוונה לכל המועדים ונקראים "חודש" לפי שזמני המועדים נקבעים ע"פ ראשי החודשים. ובספר ממלכת כהנים הוסיף בזה שלפי המפרשים שחודש המוזכר במגילה הכונה לביטול האסיפות של לימוד תורה שהיו עושים ביום ר"ח שהוא יום של ביטול מלאכה את"ש הקושיא הנ"ל שהרי מצינו בהרבה מקומות שהתורה נקראת ברית כדכתיב (שמות י"ט ה') "ושמרתם את בריתי" (ובירמיה ל"ג כ"ה) "אם לא בריתי יומם ולילה" ועוד.

ובעיקר מש"כ לן מרן שליט"א ליישב השאלה דר"ח איתקש למועד עדיין צ"ע דגם מועד לא איקרי ברית).

ג. שאלה. צ"ב דהכא מבואר שניקנור הוא שנטע פסל בהיכל, ואילו במשנה בתענית (פ"ד מ"ו) תנן "ושרף אפסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל", ומבואר שאפסטמוס העמידו.

תשובה. **שניהם העמידו פסלים.** (אולי י"ל דמכיון שאפסטמוס שלח לניקנור לעשות כן לכן במשנה נקרא ע"ש שהוא העמיד. ויש שגורסין כאן "ויבן במה בבית המקדש" במקום "ויטע פסל בבית המקדש").

אז יוחנן עשה לו חרב, שתי זרתות (אמות) ארבה זזרת אחת רחבה, ותחת בגדיו כסה. ולידושלים בא, ויעמד בפתח העיר, ויקרא לשועדים ושומדים, ויאמר להם, 'אני יוחנן בן מתתיה כהן היהודים, עתה באתי להכנס לפני ניקנוד'. אז נכנסו השועדים והשומדים, ויאמרו לניקנוד 'הכהן הגדול של היהודים עומד בפתח', ויען ניקנוד ויאמר להם, 'בא יבוא', אז הובא יוחנן לפני ניקנוד, ויען ניקנוד ויאמר, 'אתה הוא אחד מן המורדים אשר מרדו במלך, ואינם מבקשים שלום מלכותו'. ויען יוחנן ויאמר, 'עתה באתי לפניך, לעשות כל אשר תחפוץ'.^ד וישיבהו ניקנוד ויאמר, 'אם לעשות

❖ שיח יצחק ❖

ד. שאלה. היאך אמר לו בהאי לישנא והרי איתא בגמרא (ברכות דף י"ט ע"א) "לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן".

תשובה. משמע גם לטובה. (בפי' מהר"י ונה כתב וז"ל "לעשות כל אשר תחפוץ, אמרו חז"ל (ברכות דף י"ט ע"א) לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן שהרי אמרו על יוחנן כה"ג ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי על שאמר למעבד כל מה דתצבי [ס"א ורצונו בעבודה זרה] עייש"ד. ויש לעורר בזה חדא דבלשון הגמ' התם ליתא המילים "על שאמר למעבד כל מה דתצבי" ועוד העירו בזה (בבי' למהר"י ונה) שיש כאן ערבוב הדורות כי יוחנן כה"ג שלבסוף נעשה צדוקי היה בן שמעון בן מתתיה כלומר נכד מתתיה ויוחנן האמור כאן הוא בן מתתיה, אולם מלשון המהר"י ונה שכתב "והרי אמרו" משמע שחז"ל עצמם אמרו דברים אלו ולא נמצא מקורו, ויתכן שהרי אמרו קאי רק עמש"כ שיוחנן נעשה צדוקי.

ובמאי חנוכה כתב בזה דלא היה ראוי לו לומר כן כי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן (ברכות ס' ע"א) שבזה גרס שאע"פ ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה לבסוף נעשה צדוקי וכיו"ב היה ביהוא שאמר "אתאב עבד את הבעל

כחפצי אתה מבקש, קח חזיר ושחטתו לפסל,
 זאלבישך לבוש מלכות, זארכיבך על סוס המלך,
 זכאחד מאוהבי המלך תהיה'. וכשזה הדבר שמע,
 השיבו יוחנן ויאמר, 'אדוני, אני ידא מבני ישראל,
 אשר ישמעו אשר עשיתי בן, ויסקלוני באבנים. עתה
 יצא כל איש מלפניך פן יגידו לבני ישראל', אז ניקנוד
 הוציא כל איש מלפניו.

אז יוחנן נשא עיניו לשמים, ויערוך תפלתו לפני אדון
 העולם, ויאמר, 'אלהי ואלהי אבותי, אנדרהם יצחק

❖ שיח יצחק ❖

מעט יהוא יעבדנו הרבה" (מלכים ב' י'-י"ח) אע"פ שכוונתו היתה לטובה,
 ולבסוף הוא עצמו החטיא את ישראל בע"ז (עי' סנהדרין ק"ב ע"א) עייש"ד).

שאלה. צ"ע היאך אמר יוחנן לשון זה לפני ניקנוד, והרי עיי"כ נתן לו להבין
 שהוא מודה בע"ז ח"ו, והטור ביו"ד סי' קנ"ז כתב וז"ל "אסור לאדם לומר
 שהוא גוי כדי שלא יהרגוהו דכיון שהוא אומר שהוא גוי הוי מודה לדתם
 וכופר בעיקר".

תשובה. **למה מודה.** (עי' בהסכמת הגר"צ קושלבסקי שליט"א לספר ממלכת
 כהנים אות ג' שכתב ליישב בזה דזה הוי דוגמת יעל דאיתא בראשונים (עי'
 תוס' כתובות דף ג' ע"ב ד"ה "ולדרוש") שבשביל הצלת כלל ישראל היתה
 מותרת לעבור על איסור ערוה וה"נ בשביל הצלת כלל ישראל משמד היה
 מותר לעבור על אביזריהו דע"ז דגדולה עבירה לשמה).

ה. שאלה. צ"ע במה שנשא עיניו לשמים בעת תפילתו, דהא איתא בגמ' יבמות
 דף ק"ה ע"ב "המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה" ונפסק בשו"ע
 או"ח סי' צ"ה סעי' ב'.

תשובה. **נשעת תפילתו עיניו למטה חזל לפני תפילתו עיניו למעלה.** (עיי"ש
 במשנ"ב סק"ד שהביא בשם הב"ח שכתב דקודם שיתחיל להתפלל יסתכל
 בחלונות כלפי שמים כדי שיהיה לבו נכנע).

וישראל, וכך אמר אל תמסרני ביד הערל הזה, פן יהרגני, וילך ויתפאר בבית דגון אלהיו, ויאמר, אלהי נתנו בידי'. באותה שעה פסע אליו פסיעות שלש, וידקוד החרב בלבו, וישלך אותו חלל בעזרת הקודש. ויען יוחנן לפני אלהי השמים ויאמר, 'אלהי אל תשים עלי חטאים אשר הדגתי לערל הזה בבית המקדש, עתה תמסוד כל הגוים אשר באו להטעות היהודים אשר בירושלים'.

אז יצא יוחנן בן מתתיה ביום ההוא וילחם בגוים ההם, ויהרוג בהם הרג רב. וינוסו העם אשר נצולו מן המלחמה באניה, אל אנטיוכס המלך, ויהי מספר ההרוגים אשר נהרגו ביום ההוא, שבע מאות, ושנים ושבעים אלף, כי היו הורגים איש בחבירו, בשונו בנה מנודה, ויקרא לו, 'מקבי [מכבי] הרג החזקים'.

❖ שיח יצחק ❖

ו. שאלה. קצ"ב אמאי תיקן תפלתו בנוסח זה 'אברהם יצחק וישראל', ולא אמר 'אברהם יצחק ויעקב', כמו שאנו מזכירים בתפלת שמונה עשרה.

תשובה. **לא יקרא עוד שמך יעקב כי ישראל וכו'.** (ולפי זה עדיין צ"ב אמאי בתפילת י"ח מזכירים אלהי יעקב ולא אלהי ישראל. ובדברי אליהו (מהגר"א) ביאורי תפילה כתב וז"ל "אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב, הה"ד לולא ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, כשתחשוב האותיות מן אלקי אברהם עד יעקב יש כ"ו אותיות כמספר שם ה'ו"י"ה' וע"כ מזכירין כאן שם יעקב, וז"פ לולא ה' שהיה לנו, לולא שם ה'ו"י"ה' שהוא נרמז כאן באותיות הללו עד יעקב" יאמר נא ישראל" מן הראוי היה שיאמרו כאן ואלקי ישראל". ועיין עוד בשו"ת מהר"י אסאד ח"א או"ח סי' י, ובמה שהביא בספר טללי אורות ח"ד על התפילה בשם מוהר"ש מאוסטרופולי. ובנוסח אחר ראיתי שהגירסא "אברהם יצחק ויעקב").

וכאשר שמע אנטיוכוס המלך, אשר נהרג ניקנוד
משנהו, צד לו מאד, וישלח ויקרא לבגדים הדשע,
מטעה עמו. ויען אנטיוכוס המלך ויאמר לבגדים, 'הלא
ידעת אם לא שמעת את אשר עשו לי בני ישראל,
הרגו צבאותי, ובזזו מחנותי ושרי. עתה על נכסיכם
אתם בטוחים, או על בתיכם אשר לכם, עתה, בואו
ונעלה עליהם, ונשבית מהם הנדית הכרותה עליהם,
שבת, וחודש ומילה'.

אז קם בגדים הדשע וכל חילותיו, ויבא לירושלים, הרג
בה הרג רב, ויגזור בה גזירת כליה על שבת וחודש
ומילה. בעבוד זאת מפני שדבר המלך נחפז, כל אשר
ימול את בנו, הביאו את האיש ואשתו, ויתלוס לנגד
הילד. ואף אישה ילדה בן אחרי מות בעלה, ותמזלהו
לשמונה ימים, ותעל על חומת העיר ובנה אשר
מלתהו בידה. ותען ותאמר, 'לך נאמר, בגדים הדשע,
נדית אבותינו לא תחדל ממנו, ולא מבני בנינו. ותפל
את בנה אל תחת החומה, ותפול אחריו, וימותו

❖ שיח יצחק ❖

ז. שאלה. צ"ע דבגמ' קידושין דף כ"ט ע"א איתא "איהי מנלן דלא מיחייבא
דכתיב כאשר צווה אותו אלוהים אותו ולא אותה" הרי דהאמא פטורה מלמול
את בנה, וא"כ מדוע סיכנה אותה אשה עצמה לעשות דבר שאין מחוייבת בו.

תשובה. כשצעלה אינו חייבת לעשות רצון צעלה שצדאי רצונו עתה צוה. (במאי
חנוכה כתב דסיפור זה בא ללמדנו גודל מסירות נפשם שאפילו אשה שהיא
פטורה מלמול את בנה ואביו כבר מת כדאי לעיל בכ"ז עשתה כן לקדש שם
שמים ברבים).

שניהם, ודנים מבני ישראל היו עושים כן, ולא הפרו
ברית אבותיהם.

באותו זמן אמרו בני ישראל איש לחבירו, 'בואו
ונשבות במעדה, פן נחלל את יום השבת', וילשינו את
היהודים לפני בגרים. אז שלח בגרים אנשים המושים,
ויבואו אל פי המעדה, ויאמרו, 'בני ישראל, צאו אלינו,
אבלו מלהמנו ושתו מייננו, ומעשינו תהיו עושים'.
ויענו ויאמרו בני ישראל אחד לחבירו, 'זכודים אנחנו
מה שצוינו על הר סיני, 'ששת ימים תעבוד ועשית
כל מלאכתך וביום השביעי תשבות', עתה, טוב לנו

❖ שיח יצחק ❖

ח. שאלה. צ"ע מה היה ההיתר של אותה אשה לאבד עצמה לדעת, ועוד צ"ב
מה היה ההיתר שלה שהרגה גם את בנה עמה.

תשובה. כיון דצלא"ה היו נהרגין רצח להרוג את הסיקוריס. (עי' בגמ' גיטין
דף נ"ז ע"ב דאיתא "מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון הרגישו
בעצמן למה הן מתבקשים אמרו אם אנו טובעין בים אנו באין לחיי העולם
הבא דרש להן הגדול שבהן אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים מבשן
אשיב מבין שיני אריה אשיב ממצולות ים אלו שטובעין בים כיון ששמעו
ילדות כך קפצו כולן ונפלו לתוך הים נשאו ילדים ק"ו בעצמן ואמרו מה הללו
שדרכן לכך כך אנו שאין דרכנו לכך על אחת כמה וכמה אף הם קפצו לתוך
הים ועליהם הכתוב אומר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה"
וכתבו התוס' שם ד"ה "קפצו" וז"ל "והא דאמר במס' ע"ז (דף י"ח ע"א)
מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל בעצמו הכא יראים היו מיסורין כדאמרינן
(כתובות דף ל"ג ע"ב) אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא ועוד
דע"כ היו מענין אותן ולא היו הורגים אותן" עכ"ל.

וע"ע בספר ממלכת כהנים שהביא מהרוגאצ'ובר בפירושו למסכת שמחות פ"ב
דאשה אין בה גדר מאבד עצמו לדעת כיון דדעתה קלה וכמ"ש רש"י בסוטה
מ"ז ע"א וצייין לרש"י ע"ז דף י"ח ע"ב גבי עובדא דברוריה).

למזת, מאשר נחלל את יום השבת. בעבוד זאת
כאשר לא שמעו להם, הביאו עצים לחים וישרפו על
פי המערה, וייהרגו כאלף איש ואשה.

[ואחרי כן גזר עליהם בגדים הרשע, שלא תבא נערה
אצל בעלה, עד אשר תבא בתחילה אל המלך, והיתה
לחשמונאי זה נערה. והיו סבורים לתת אותה לבגדים
הרשע, וכאשר דאתה הנערה שהיו סבורים לעשות
כן, צעקה צעקה גדולה ומרה, ותקדע בגדיה, ותאמר
לאביה ואחיה, אחי, כך תעשו, למסוד אותי לעדל
רשע, ולמה לא תעשו כאשר עשו אבותיכם, תקנאו
אתם, כמו שקנאו על דינה אחותי, ובורא שמים
וארץ יעזרכם על זאת].

אחרי זאת יצאו חמשת בני מתתיה, יוחנן וארבעת
אחיו, וילחמו בגוים ההם, הרגו רב הרגו בהם, וינצחו
הנשואים לאי הים, אשר בטחו על אלהי השמים.

❖ שיח יצחק ❖

ט. שאלה. צ"ע היאך היו סבורים לעשות כן לתת אותה לבגדים הרשע והרי
קיי"ל דעל ג' עברות החמורות יהרג ואל יעבור.

תשובה. אשה אין עושה מעשה ולנוסה היא.

י. שאלה. לכאן צ"ב היאך אמרה הכי שיקנאו כמו השבטים שקינאו על דינה
והרי יעקב אבינו אמר להם ע"ז בבראשית ל"ד ל' "ויאמר יעקב אל שמעון
ואל לוי עכרתם אותי להבאישני בישב הארץ" וגו'.

תשובה. אצל הקנ"ה עור להס.

אז ישב בגרים הרשע באניה, וינס אל אנטיוכוס המלך,
 ואתו אנשים אשר נצולו מן החרב. ויען בגרים ויאמר
 לאנטיוכוס המלך, 'אתה המלך גזרת דבר, להשבית מן
 היהודים, שבת וחודש ומילה, ומרד גדול בתוכה. ולו
 באו עליהם כל הגוים האומות והלשונות, אינם יכולים
 לחמשת בני מתתיה, אשר הם מן האריות חזקים יא,
 ומן הנשרים קלים, ומן הדבים עזים יב'.

❖ שיח יצחק ❖

יא. שאלה. צ"ב דהכא מבואר שהחשמונאים היו חזקים ואילו בעל הניסים
 אנו אומרים "מסרת גיבורים ביד חלשים" ומבואר שהיו חלשים.

תשובה. לקראת אלפי אלפים הם חלשים. (עי' במש"כ בזה באורך בספר ממלכת
 כהנים).

יב. שאלה. צ"ע דמשמע הכא שהדובים הם עזים ביותר. ואילו במשנה (אבות
 פ"ה מ"כ) תנן "יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר" וכו', ומבואר
 שהנמר עז ביותר.

תשובה. מכל החיות, חזל הם עזים לפי מן החיות שאין מכירים. (יש גירסא
 "ומדובים ממהרים" ובמהר"י ונה ביאר "שהם ממהרים בהלוך יותר מן הדובים
 שהרי הדוב כשהוא מהלך אינו משמיע קול בהילוכו, ולפיכך כשאין הצאן
 שומעות קול הילוכו אינן בורחות ממנו עד שהוא נכנס ביניהם, כך אלו בני
 מתתיה לא היה יודע בהן הרוכב על הסוס עד שעוברין מבין רגלי הסוס ומפילו
 והורגין הסוס והרוכב על הסוס או הפיל והרוכב אינו יודע מהיכן בא אליו כי
 היו באים פתאום כמו הדובים, ותרגומו "ומן דובים חצופין" לא נודע אם הוא
 לפי הרמת קול כמו הדובים שמרימין קול עד ששומעים חבריהם ובאים או
 שהוא לשון חציפות ממש כמ"ש רז"ל (סנהדרין ק"ה ע"א) "חוצפא מלכותא
 בלא תאגא היא" והוא לשון עזות כלומר שהם עזים והוא לשון גבורה כמו
 (במדבר י"ב כ"ח) "כי עז העם" תרגומו "תקיף", והוא לשון חוזק כלומר
 גבורים וחזקים ובדברי רז"ל (אבות פ"ה מ"כ) הוי עז כנמר כלומר גבור כנמר,
 ומן דובין חצופין שהוא לשון הרמת קול, שהם מרימים קולם כדי להפחיד
 העם הנלחמים עמהם" עכ"ד. ועי' תוס' בע"ז דף ב' ע"ב ד"ה "וארו" שכתבו
 שדובים הם עזים יותר מאריות ובעלי תחבולות).

'עתה המלך, עצתי תיטב עליך, ולא תלחם עמהם במחנות האלה, ואם תלחם עמהם במחנות האלה, תבוש בפני כל המלכים. לכן שלח אגרת לכל מדינות מלכותך, ויביאו שרי הצבאות, ואתם כל העמים, ולא ישאד מהם איש, ואף פילים מלובשי שריון.'

אז הזטב הדבר בעיני אנטיזכוס, וישלח ויקרא לשדי המדינות, ויביאו את כל העמים, ואתם פילים מלובשי שריון. שנית, קם בגרים הרשע, ויבוא לירושלים, פרץ בה שלש עשרה פרצות בחומת בית המקדש, ויסגוד נהר העיר. וישרוף אבנה, עד אשר היה כעפר, ויחשוב בלבו, ויאמר, 'זאת הפעם לא יוכלו לי, כי גדול צבאי, וחוזק ידי רב, ואלהי השמים לא חשב כן.'

ובאשר שמעו המשה בני מתתיה, קמו והלכו אל מצפה גלעד, במקום אשר היתה להם הצלה בימי שמואל הנביא^{יג}. גזרו צום, וישבו על אפר, לבקש רחמים מלפני אלוהי השמים.

❖ שיח יצחק ❖

יג. שאלה. קצ"ב אמאי לא הזכיר שגם יהושוע התפלל במצפה, וכמו שמבואר ברד"ק (יהושוע פי"א פ"ג) וז"ל "ואפשר שזה המקום הוא המצפה שהיו מתקבצים שם ישראל תמיד, ולפי שהיתה שם תשועה גדולה היו נועדים שם, כי במלחמה האחרת שעשה יהושע עם חמשת המלכים, אע"פ שהיתה תשועה גדולה לא היו אלא חמשת מלכים, ואלו היו מלכים רבים, ואפשר כי בנה שם יהושוע מזבח מפני התשועה הגדולה שהיתה שם, ומפני זה היו ישראל נקבצים שם בעת שהיו צריכים למלחמה" וכו'.

אז נפלה בלבם עצה טובה והיו שמוותיהם, יהודה הבכור, שמעון השני, יוחנן השלישי, יונתן הרביעי, אלעזר החמישי, ויבדך אותם אביהם, לפני ששלח אותם למלחמה, ויאמר להם, 'יהודה בני, אודה מעשיך כיהודה בן יעקב, הנמשל באדיה. ואתה שמעון בני, אודה מעשיך כשמעון בן יעקב, אשר הדג את יושבי שכם אשר חטאו על דינה אחותנו. ואתה יוחנן בני, אודה מעשיך כאבנר בן נר שר צבא ישראל', ואתה יונתן בני, אודה מעשיך כיונתן בן

❖ שיח יצחק ❖

תשובה. הזכיר האמרוניס שהיו קרוצים אליהם. (במאי חנוכה כתב דאפשר שהלכו להתפלל במצפה גלעד מכיון שהחשמונאים היו משבט לוי שהרי כהנים היו, וגם שמואל היה לוי ותלו בזכותו, וציין לבני יששכר (דף נ"ח ע"ב ודף ע"ו ע"ב), ולפי"ז את"ש מדוע הוזכר רק שמואל הנביא ולא יהושע. שו"ר שבספר ממלכת כהנים הביא בשם ספר שמן למאור שהקשה ותירץ כן ועיי"ש מש"כ עוד בזה).

יד. שאלה. צ"ב דבכל הנך הארבעה אחרים היה דימוי בשמותם ביהודה ליהודה, ושמעון לשמעון, ויונתן ליונתן, ואלעזר לפנחס בן אלעזר, אך הכא צ"ב מה דימוי איכא בין השם יוחנן לשם אבנר.

תשובה. שהי' שר לנא כמותו. (בדליות יחזקאל כתב שאף שאין מכוון שמו כשמו מפני שהוא היה חשוב מכולם כדלהלן לפיכך מינהו לשר צבא ישראל, וקצת צ"ב במש"כ דמבואר להלן דיוחנן היה חשוב שבהם שאדרבה לקמן מבואר שיהודה היה נחשב כמו כולם, ואולי צ"ל כדלעיל במקום כדלהלן, דהנה לעיל מבואר במגילה שיוחנן היה החשוב שבבנים ואף הוא זה שלחם והביא ההרג ביוונים ונקרא שמו מכבי הרג החזקים, אלא דלפי"ז צ"ב דהדברים סתרי אהרדי דבריש המגילה מבואר שיוחנן הוא היה החשוב שבכולם ואילו

שואל, אשר הרג את הפלישתים. ואתה אלעזר בני,
אודה מעשיך כפינחס בן אלעזר, אשר קנא לפני
אלהיו והציל את בני ישראל מן החימה'.

על זה קמו חמשת בני מתתיה, ויצאו ביום ההוא,
וילחמו בגוים ההם^{טו}, ויהרגו בהם הרג רב. ויהרג מהם

❁ שיח יצחק ❁

לקמן מבואר שיהודה היה שקול ככולם, ואולי י"ל דהם ב' עניינים שיוחנן
היה חשוב ואילו יהודה היה נחשב ככולם בגבורה.

ויש גירסא שבירך רק ארבעה מבניו ולא מוזכר בה יוחנן כלל).

טו. שאלה. לכאן צ"ב היאך יצאו חמשת בני מתתיה למלחמה, והרי היו
מעטים, וקיי"ל דאין סומכין על הנס.

תשובה. כשאין צרייה סומכין. (נלע"ד ליישב בזה דהנה הלשון "על זה קמו
חמשת בני מתתיה" וזה קאי אדלעיל על מה שאמר "ויברך אותם אביהם"
וכמש"כ בפ"י מהר"י ונה ולפי"ז י"ל דמכיון שהיו מלווים בברכת צדיק לא
חשיב נס, ודומיא דמש"כ המהרש"א בחי' לקדושין דף כ"ט ע"ב דאיתא התם
"כי הא דרב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב שדריה אבוא לקמיה דאביי כי
אתא חזייה דלא הוה מיחדדין שמעתיה א"ל אנא עדיפא מינך תוב את דאיזיל
אנא שמע אביי דקא הוה אתי הוה ההוא מזיק בי רבנן דאביי דכי הוה עיילי
בתרין אפי' ביממא הוה מיתזקי אמר להו לא ליתיב ליה אינש אושפיזא אפשר
דמתרחיש ניסא על בת בההוא בי רבנן אידמי ליה כתנינא דשבעה רישוותיה
כל כריעה דכרע נתר חד רישיה אמר להו למחר אי לא איתרחיש ניסא סכינתין"
וכתב המהרש"א בחדא"ג וז"ל "ק"ק דהיאך דחה אביי אותו למקום סכנה על
הספק דשמא יתרחש ניסא וגם אם יתרחש ניסא יהיו מנכין לו מזכותיו כדאמר
בעלמא וי"ל דודאי סמך אביי על חסידותו ושמתוך תפלתו לא יהיה ניזוק
ויהרוג את המזיק ואין זה מקרי נס אלא שאמר דשמא קודם תפלה יתרחש
ניסא וינכו לו מזכותיו ומשום ספק זה אין למנוע הודאי שיהרוג אותו ולזה
יתיישב דא"ל למחר אי לא איתרחש ניסא כו' שהיה מתרעם עליהם שלא תלה
הדבר בתפלתו אלא בניסא והבאתם אותי לידי מדה זו שמנכין לי מזכותי
ודו"ק" עכ"ל. הרי שדבר שנעשה ע"י תפילת צדיק אינו בגדר נס.

יהודה. באותה שעה, כאשר דאו שנהרג יהודה, שבו אל אביהם. ויאמר להם, 'למה שבתם' ויענו ויאמרו, 'יהודה אחינו נהרג, אשר היה נחשב כמו כולנו'. ויען מתתיה ויאמר אליהם, 'אני אצא עמכם, ואלהם בגוים האלה, פן יאבדו את בני ישראל, ואתם תתנחמו על אחיכם'.

ויצא מתתיה ביום ההוא עם בניו, וילחמו בגוים האלה. ואלוהי השמים נתן את כל גבורי הגוים האלה בידיהם, ויהרגו מהם הרג רב, כל שולף חרב וכל תופש קשת, וגדולי הפחות, ולא נשאר מהם פליט, וינס מי שנשאר מהם לאיי הים. ואלעזר היה מתעסק בהריגת הפילים ויטבע בפרש הפיל, ויבקשוהו אחיו בין החיים ובין המתים, ולא מצאוהו, ואחד בן מצאוהו טבוע בפרש הפיל.

וישמחו בני ישראל כי ניתנו שונאיהם בידיהם, מהם שדפו באש, ומהם תלו על עץ. ובגדים הרשע, מטעה עמו, שדפוהו באש בית ישראל. ואנטיוכוס המלך, כאשר שמע שנהרג בגדים משנהו וכל שדיו אשר עמו, ישב באניה וינס לאיי הים, וכל מקום אשר יבוא, מזרדים בו, ואומרים לו הבודה הבודה, ויטל את עצמו לים.

אחד זה באו בני ישראל לבית המקדש ויבנו השערים, ויטהרו בית המקדש, מן ההרוגים ומן הטומאות, ויבקשו שמן זית זך טהור להדליק הנרות, ולא מצאו רק צנצנת אחת, והיתה התומה בטבעת הכהן הגדול, מימי שמואל הנביא^{טז}, וידעו שהיא טהורה, כהדלקת יום אחד היה בה והאלוהים אשר שיכן שמו שם, נתן בה ברכה והדליקו ממנה שמונה ימים. על בן קיימו בני השמונה זה הקיום, ואסרו זה האיסור, הם ובני ישראל כולם, להודיע לבני ישראל לעשות שמונת ימים אלו שמחה וכבוד^{יז}, כימי מועדים הכתובים בתורה, להדליק בהם נרות, להודיע למי שיבוא אחריהם כי עשה להם אלוהיהם תשועה מן השמים.

❖ שיח יצחק ❖

טז. שאלה. קצ"ב דהרי שמואל הנביא היה בשילה, ושילה נחרבה, והאיך הגיעה צלוחית משילה לבית המקדש. וגם מדוע הוצרך הקב"ה לעשות כזה נס שתישמר צלוחית מזמן שמואל הנביא.

תשובה. נשאל צמקרה מימות שמואל (והיה מן השמים שזכות שמואל תועיל). (יש נוסחא שלא כתוב בה התיבות "מימות שמואל הנביא").

יז. שאלה. צ"ב במה מתבטא הענין של הכבוד בימים אלו.

תשובה. כבוד שמים. (עי' בהסכמת הגרמ"מ קארפ שליט"א לספר ממלכת כהנים מש"כ בזה באורך).

בהם אין להספיד, ואין לגזור צום, וכל איש אשר יהיה
 עליו נדר ישלמוני. אך חשמוני ובניו ואחיו, לא גזרו
 בהם לעזוב עבודה ומלאכה.

ומהזמן הזה לא היה שם למלכות יון. ויקבלו המלכות
 בני חשמוני ובני בניהם מהזמן הזה ועד חרבן בית
 האלהים שש ומאתים שנה. על כן בני ישראל
 שומדים את הימים האלו בכל גליותיהם, וקוראים
 להם ימי שמחה, מחמשה ועשרים יום לחודש כסליו.
 ועד עולם לא יסודו מהם, אשר בבית מקדשם,
 הכהנים והלויים, וכל חכמיהם, קיימו עליהם ועל בני
 בניהם עד עולם.

❦ שיח יצחק ❦

יח. שאלה. מבואר הכא שצריך להשלים נדרי צום אחר התנוכה, משום
 שחנוכה אסור בתענית, ולכאן צ"ב דבשו"ע (יו"ד סי' רטו סעי' ד) כתב וז"ל
 "המקבל עליו בלשון נדר לצום בשבת ויו"ט חל הנדר, וכן הנודר לצום יום
 א' או ב' כל ימיו, ופגע בהם יו"ט או ערב יו"כ חייב לצום, וא"צ לומר ר"ח,
 אבל אם פגע בהם חנוכה ופורים נדרו בטל", הרי דבחנוכה נדרו בטל.

תשובה. זה רק כשכבר תקנו חנוכה, וכאן מיירי צמי שנדר לפני שתקנו חנוכה.